

Pocta brněnskému šamanovi z doby lovců mamutů

V Brně 22. 10. 2021

Před 130 lety se při hloubení kanálu na křižovatce ulic Francouzská (tehdy Franz-Josef Strasse) a Přadlácká v Brně narazilo na shluk velkých kostí a opracovaných kotoučů, které nechal stavbyvedoucí uložit v dřevěné pracovní boudě....

Tam ležely dalších 75 dní, než je vyzvednul Alexander Makowsky, profesor německé techniky a vynikající mineralog, botanik a znalec pozůstatků pleistocenních zvířat z brněnských cihelen.

„V místě objevu nechal vyhloubit jámu o ploše 8 metrů. Ve spraši, okrem probarvené do červena, narazil v hloubce 4,5 m na metrový kel, spočívající na mamutí lopatce. Hned vedle ležela lidská lebka a další okrem zbarvené lidské kosti, jakož i množství dentálií (třetihorní měkkýši trubičkovitého tvaru), z nichž Makowsky vybíral na šest set kusů,“ začíná Martin Oliva odhalovat příběh starý několik tisíc let. V prostoru se nacházelo i větší množství až metr dlouhých žeber, údajně z nosorožce, opracované terčíky a rozpadlý kus mamutoviny. Nenašly se žádné kamenné nástroje ani stopy ohně. Protože do vzdálenosti dvou metrů od kostí byla plocha již zcela bez nálezů, další odkryvy se zastavily. Ta část nálezů, která se nerozpadla, byla uložena na zmíněné německé technice, a teprve po jejím zrušení po II. světové válce se dostala do Moravského zemského muzea.

„Popis předmětů pomíneme a přejdeme hned k jejich významu,“ pokračuje Martin Oliva, „ústřední význam má lebka a části obou stehenních kostí staršího muže nesoucí jasné stopy kostního zánětu, lidově zvaného kostižer. Ten musel být vrozený, takže pohřbený muž po celý život trpěl značnými bolestmi. Právě z takových psychicky zkoušených jedinců se dle etnohistorických záznamů rekrutovali šamani, čili osoby domněle schopné komunikace s duchy v zájmu svého společenství. Umožňuje jim to stav transu, navozený drogami, rytmem bubnování nebo právě bolestí.“ Tomu odpovídají nalezené milodary: ohlazený konec sobího parohu je zřejmě paličkou na buben a dvě mezikruží z opuky jsou typickými šamanskými kruhy, známými ze Sibíře (kde jsou ovšem z kovu). Unikátní je sada kotoučků z mamutoviny, mamutích stoliček, kosti a kamene. Na pěti z nich jsou centrální důlky, rovněž na pěti jsou rýhy od středu k okraji, na dalších pak radiální rýžky na obvodu, většinou však sotva viditelné. Zjevně tedy nejde o výzdobu, ale o pohlavní a kosmologickou (snad sluneční) symboliku na předmětech, které nešly nijak upevnit a mohly sloužit jako čarovné nebo věštecké propriety.

Mezi nálezy vyniká soška z mamutoviny, sestávající ze tří dochovaných částí: hlavy, trupu a levé ruky. Podobné sošky – loutky sloužily šamanům k různým performancím a jako lapače duchů. Soubor kostí největších zvířat, mezi nimiž dominovala lebka mladého nosorožce (dnes žel nedochovaná) a několik klů, jen podtrhoval význam pohřbeného muže, stejně jako kolekce těžko dostupných dentálií, jejichž shromažďování muselo trvat celé roky.

Tento jedinečný soubor nemusel být hrobem s milodary, ale mohl představovat též depozici posvátných a „liturgických“ předmětů, k nimž jakožto schraňované ostatky patřily i kosti mocného šamana. Radiokarbonové datování z oxfordské laboratoře obnáší 23.680±200 let před dneškem, a reálné stáří je ještě o 3 až 4 tisíce let vyšší. „Ocitáme se tedy na sklonku éry lovců mamutů s kulturou zvanou gravettien (příp. pavlovien) a právě tento nález dovolil poodhalit taje jejich duchovního života,“ končí své vyprávění Martin Oliva.

„Moravské zemské muzeum se v roce 130. výročí tohoto důležitého nálezů rozhodlo upozornit na šamanovu loutku pamětní deskou v místě nálezů. Realizace desky se skvěle ujala sochařka Irena Armutidisová, děkujeme rovněž za aktivní spolupráci ředitelce SŠUD Mgr. Petře Černínové,“ dodává generální ředitel MZM Jiří Mitáček.

Tiskový a PR servis MZM:

Barbora Onderková, bonderkova@mzm.cz, tel. +420 602 812 682

Doc. PhDr. Martin Oliva, Ph.D., DSc, moliva@mzm.cz, +420 605 309 393

Doc. Mgr. Petr Neruda, Ph.D., pneruda@mzm.cz, tel. +420 732 274 586